

Strategija razvoja Slovenije

2014 – 2020

**»Za razvoj potrebujemo večjo konkurenčnost in
zagon rasti«**

(izhodišča)

December 2012

1. Uvod

Živimo v času ko globalna gospodarska in finančna kriza močno določa oblikovanje politik, tako na nadnacionalni ravni, kot tudi na nacionalnih ravneh. Prav tako pa se globalno soočamo s številnimi izzivi in dolgoročnimi trendi. Pomemben dejavnik, ki bo v prihodnje vplival na razvoj politik je seveda tudi spremenjeno razmerje moči na globalnem polju gospodarskih akterjev, kot so hitro razvijajoče se države. Ob bok navedenemu je potrebno postaviti tudi problem podnebnih sprememb in ostale naraščajoče pritiske na okolje. Prav tako je potrebno imeti v mislih trenutne projekcije naraščanja svetovnega prebivalstva, ki bodo še dodatno povečale pritiske in povzročile še večjo urbanizacijo. Pomemben element predstavljajo tudi spremembe v demografski strukturi, staranje prebivalstva in s tem povezanimi spremembami pri zagotavljanju pravic ter povečan tok migrantov. Z omejenimi viri in spremenjenimi okoliščinami se bomo morali soočiti tudi na nacionalni ravni. Predvsem z demografskimi trendi (staranje prebivalstva, beg možganov, omejenost človeških virov), omejenimi naravnimi viri in finančnimi omejitvami, itd.

Dejstvo, da se dosedanjemu krovnemu strateškemu dokumentu (Strategija razvoja Slovenije 2005-2013) izteka veljavnost, je izjemna priložnost, da v tem turbulentnem obdobju pripravimo nov, sodoben krovni dokument, v katerem bomo ob upoštevanju globalnih dejavnikov in nacionalnih specifik, prednosti in omejitev poiskali svojo formulo za uspeh.

2. Razvojno izhodišče Slovenije

Spremljanje izvajanja Strategije razvoja Slovenije 2005-2013 (UMAR, Poročilo o razvoju 2012) kaže, da Slovenija ni uspešna pri doseganju ključnih ciljev na gospodarskem, socialnem in okoljskem področju. Slovenija je v obdobju 2005-2008 dosegala visoke stopnje gospodarske rasti (v povprečju 5,1 % na leto) in s tem zmanjševala zaostanek za povprečjem EU, z začetkom gospodarske krize pa se je soočila z enim najvišjih padcev gospodarske aktivnosti med državami EU. Raven gospodarske razvitosti, merjena z BDP na prebivalca po kupni moči v primerjavi s povprečjem EU, se je znižala pod vrednost ob sprejetju SRS leta 2005. Poslabšanje gospodarskih razmer je v letih 2009–2011 privedlo tudi do zmanjšanja materialne blaginje prebivalstva, ki se je v pred kriznem obdobju izboljševala. Trajnost blaginje prebivalstva sedanjih in prihodnjih generacij pa poleg poslabšanih gospodarskih razmer ogroža tudi odsotnost ukrepov, ki bi sisteme socialne zaščite prilagodili starajočemu se prebivalstvu in spremenjenim razmeram v družbi. Tudi na področju okoljskega razvoja Slovenija ni v zadostni meri sledila usmeritvam SRS za trajnejše zmanjšanje pritiskov na okolje. Ti so se po letu 2008 z znižanjem gospodarske aktivnosti in posledičnim pasivnim zmanjšanjem porabe energije sicer začasno ublažili, vendar lahko ob relativno visokih izpušnih toplogrednih plinov in porabi energije na enoto bruto domačega proizvoda ob zagonu gospodarstva pričakujemo njihovo ponovno hitro povečanje.

Močno nazadovanje na področju gospodarske razvitosti od leta 2008 je bilo predvsem posledica premalo učinkovitega izboljševanja dejavnikov konkurenčnosti v preteklem desetletju. Gospodarska kriza je izpostavila strukturne slabosti slovenskega gospodarstva, predvsem relativno nizko tehnološko zahtevnost, premalo učinkovito vodenje podjetij, povezano tudi z ohranjanjem velike vloge države v podjetjih in prepočasno izboljševanja poslovnega okolja (administrativne ovire, nefleksibilnost trga dela, visoka davčna obremenitev dela).

Gospodarsko okrevanje je od začetka krize dodatno zavrla poslabšana dostopnost do finančnih virov. Visoka gospodarska rast v obdobju pred krizo je bila dosežena ob povečani dostopnosti do finančnih virov na mednarodnih trgih. Gospodarska kriza in zaostritev razmer na mednarodnih finančnih trgih je zato močno zmanjšala kreditno aktivnost domačih bank. V ospredje so stopile težave z učinkovitostjo finančnega sektorja, zlasti bank v pretežni državni lasti, v veliki meri povezane z neustrezno alokacijo finančnih sredstev v preteklosti.

Gospodarska kriza se je odrazila v poslabšanih materialnih pogojih življenja, pri nekaterih kazalnikih kakovosti življenja pa je še izkazovala izboljšanje. Razmere na trgu dela, ki so se v pred kriznem obdobju izboljševale, so se z gospodarskim nazadovanjem v obdobju 2009–2011 močno zaostriale, tako da sta stopnji delovne aktivnosti in brezposelnosti zaostali za izhodiščnimi vrednostmi ob sprejetju Strategije leta 2005. Za trg dela je še naprej značilna premajhna fleksibilnost, starostna segregacija in strukturna neskladja pa so se v zadnjem obdobju še okrepila.

Neizpeljane sistemske spremembe so v poslabšanih pogojih gospodarjenja že kmalu nakazale težave v financiranju sistemov socialne zaščite. Zmanjšanje razpoložljivega dohodka so v krizi blažili realno višji javni izdatki za izobraževanje in nekatere druge javne storitve. Po letu 2008 so pričeli naraščati tudi izdatki za socialno zaščito, in sicer v največji meri kot posledica naraščanja števila upokojencev, brezposelnosti in naraščanja izdatkov za zdravstvo.

Na obremenjevanje okolja je v obdobju izvajanja SRS 2005–2013 v pretežni meri vplivalo nihanje gospodarske aktivnosti, manj pa strukturne prilagoditve. Emisije toplogrednih plinov so se v letih gospodarske konjunktore povečevale, v obdobju 2009–2010 pa so se skladno s padcem gospodarske aktivnosti močno znižale. To je Slovenijo sicer približalo kjotskim ciljem, zaveze EU do leta 2020 pa bodo ob nespremenjenih politikah in ponovni oživitvi gospodarske rasti težko dosegljive, saj ostaja emisijska intenzivnost gospodarstva (emisije na enoto BDP) visoka. Za zmanjšanje pritiskov na okolje so ključnega pomena emisije iz prometa, ki edine močno presegaajo raven iz leta 2005.

3. Razvoj Slovenije do leta 2020

Pregled razvoja Slovenije v zadnjih letih kaže, da je odmik od uresničevanja strateških ciljev na gospodarskem in socialnem področju v času sedanje gospodarske krize močno povezan z nezadostnim izvajanjem usmeritev Strategije razvoja Slovenije iz leta 2005. Slovenija zato danes potrebuje predvsem dogovor za izvajanje že sprejetih usmeritev oziroma njihovo prilagoditev spremenjenim razmeram v domačem in mednarodnem okolju.

Glede na ugotovljene slabosti dosedanjega modela razvoja in spremenjene razmere v domačem in mednarodnem okolju, je potrebno v novi strategiji še posebej izpostaviti:

- Blaginjo prebivalstva kot najvišji razvojni cilj, tako da bodo vse spremembe v gospodarstvu in družbi usmerjene k večanju blaginje sedanje in prihodnjih generacij ob upoštevanju okoljskih omejitev. To na primer pomeni, da cilj gospodarskega razvoja ne bo zgolj višja gospodarska rast ampak bo gospodarski napredek v funkciji blaginje.
- Gospodarsko rast, ki bo temeljila predvsem na ustvarjanju višje dodane vrednosti in ne pretežno na povečevanju intenzivnosti dela, kar je bila izkušnja iz obdobja trenutno veljavne strategije. Le tako bo gospodarska rast lahko tudi prispevala k večanju blaginje.
- Spremembo institucionalnega okvira, tako da bo omogočal izvedbo nujnih in s strokovnimi argumenti podprtih razvojno naravnanih sprememb v družbi in gospodarstvu.
- Povečanje učinkovitosti države, zlasti preko delovanja pravne države ter zagotavljanja ustreznih in učinkovitih regulatornih in nadzornih funkcij.
- Umik države iz gospodarstva, tako da ne bo več mogoče neposredno poseganje države v odločitve ekonomskih subjektov.
- Povečanje inovativnosti na vseh področjih ter zagotavljanje kakovosti in ustreznosti izobraževanja in ne zgolj dosežene ravni izobrazbe.
- Ustvarjanje poslovnega okolja, ki bo spodbudno za razvoj podjetništva in bo pozitivno naravnano do tujih investitorjev. Ključno je zmanjšanje administrativnih ovir, spodbudno davčno okolje in fleksibilen trg dela.

- Reformo sistemov socialne zaščite, ki bodo prilagojeni bodoči demografski sliki in nasploh spremenjenim razmeram v družbi, hkrati pa bodo naravnani tako, da ne bodo zmanjševali konkurenčnosti gospodarstva.
- Vzpostavitev zakonodajnega okvira in sistema spodbud (pozitivnih in negativnih), ki bo omogočil zmanjšanje pritiskov na okolje in bo hkrati spodbujal razvoj proizvodov, storitev in tehnologij, ki bodo okolju prijazni ali bodo odgovarjali na izzive podnebnih sprememb.
- Ustvarjanje pogojev za učinkovito promocijo Slovenije in njenega gospodarstva, pospeševanje investicij v tujino in tujih neposrednih investicij v Slovenijo.

4. Scenarij gospodarske rasti do leta 2020

Ena izmed ključnih, če ne kar najpomembnejša predpostavka, ki jo moramo upoštevati pri pripravi scenarijev prihodnje gospodarske aktivnosti, je pričakovana demografska slika. Pričakovano hitrejše povečevanje števila starejših (tudi v primerjavi s povprečjem EU) predstavlja velik izziv za Slovenijo. Po prebivalstvenih projekcijah¹ naj bi se v desetih letih (od 2010 do 2020) število starejših od 65 let povečalo za četrtnino in bi predstavljalo 20 % vsega prebivalstva (do leta 2060 pa že več kot 30 %). Tudi število druge skupine ekonomsko odvisnih, tj. otrok (starih 0–14let) naj bi se nekoliko povečalo (leta 2020 naj bi delež otrok v celotnem prebivalstvu znašal 15,2 %). Hkrati pa naj bi se, kljub predpostavki razmeroma visokega selitvenega prirasta, število delovno sposobnega prebivalstva, starega od 15 do 64 let, zmanjšalo, njihov delež v celotnem prebivalstvu pa naj bi znašal 65 %. To bi pomenilo, da bi leta 2020 bilo od 100 delovno sposobnih prebivalcev odvisnih 23,3 otroka in 30,4 starejšega, kar je 3,1 otroka in 6,6 starejšega več kot deset let prej.

Izzivi, ki se nanašajo na starajoče se prebivalstvo so zato predvsem v spodbujanju starejših h kasnejšemu izstopu iz trga delovne sile (še posebej zaradi sočasnega zmanjševanja deleža delovno aktivnega prebivalstva) ter povečanih potrebah po zagotavljanju pokojnin, zdravstvenih storitev in storitev dolgotrajne oskrbe za starejše prebivalstvo, kar vse lahko vpliva na težave pri zagotavljanju javnofinančnih sredstev.

Scenarij gospodarske rasti do leta 2020 je pripravljen na osnovi Jesenske napovedi 2012 (UMAR, sept. 2012), ki je bila za interne namene pripravljena do leta 2017, naslednja tri leta pa smo ocenili s pomočjo metodologije Delovne skupine za proizvodno vrzel (Output Gaps Working Group) pri EPC (Economic Policy Committee). Po obdobju fiskalne konsolidacije (2012-2014) naj bi po letu 2014 znova dosegli pozitivne stopnje gospodarske rasti. Ocene potencialne rasti UMAR pa kažejo, da bo ta precej nižja kot pred začetkom krize². Takšna ocena je skladna s preteklimi izkušnjami drugih držav, kjer je bila gospodarska rast po globoki finančni krizi znatno nižja kot pred tem. Nižja rast je povezana s počasnejšim kapitalskim poglobljanjem in počasnejšo rastjo skupne faktorske produktivnosti, v tem obdobju pa se tudi že kažejo prvi učinki staranja prebivalstva (krčenje delovno aktivne populacije).

Potencialna rast in prispevki, 2001-2020:

	potencialna rast	kapital	TFP	delo
2001-2005	3,4	1,7	1,7	0,0
2006-2010	2,4	1,4	1,1	-0,1
2011-2015	0,1	0,0	0,6	-0,5
2016-2020	0,8	0,2	1,0	-0,3

Vir podatkov: SURS; napovedi in preračuni: UMAR

¹ EUROPOP 2010

² Do podobnih rezultatov so prišle tudi druge institucije (npr. Evropska Komisija), ki uporabljajo primerljive metode ocene dolgoročnega potenciala za rast.

5. Osrednja teza Strategije razvoja Slovenije do leta 2020

Slovenija se je v okviru EU s številnimi dokumenti ter procesom ekonomskega upravljanja na ravni EU (Nacionalni reformni program, Pakt za stabilnost in rast, Fiskalni pakt), še zlasti pa s strategijo EU 2020 zavezala k zasledovanju cilja treh rasti (vključujočo, pametno ter trajnostno). Žal se v zadnjih letih Slovenija (delno tudi EU) sooča s težavo, da rasti sploh ni oziroma je ta negativna. Gibanje rasti je veliko pod potencialom, kar skupaj z nekaterimi ostalimi ovirami duši nadaljnji razvoj. Zato Strategija razvoja Slovenija 2014 - 2020 opredeljuje le eno ključno tezo:

»Za razvoj potrebujemo večjo konkurenčnost in zagon rasti«.

Razvoj pa mora temeljiti na povečanju produktivnosti, zeleni rasti ter na ustrezni delitvi bremen in ugodnosti (deljena rast med deležniki, deljena odgovornost) ob povečanju zaposlenosti.

6. Predpogoji za uresničitev ciljev Strategije do leta 2020

Za uresničevanje zastavljenih ciljev je treba izpolniti nekatere predpogoje in izvesti kratkoročne ukrepe.

a. Učinkovita in pravna država

Slovenija v zadnjih letih na lestvicah konkurenčnosti nazaduje, kot glavne težave Slovenije pa se identificirajo neučinkovitost institucij ter prezapletena in nejasna zakonodaja. Iz tega lahko sklepamo, da ima Slovenija težave na zakonodajnem področju, organiziranju institucij, predvsem pa pri delovanju inšpekcijskih, regulatornih in drugih izvedbenih služb vlade ter sodne veje oblasti, kar vpliva na učinkovitost izvajanja posameznih funkcij države. Ker je izboljšanje učinkovitosti države dolgoročen proces, sestavljen iz številnih ukrepov, se na tem mestu osredotočamo le na boljše predpise in povečevanje učinkovitosti, kar je mogoče implementirati na kratek rok, medtem ko je področje učinkovite države tudi ena od prioritet Slovenije za obdobje 2014-2020.

Do leta 2014:

- Odprava administrativnih ovir.
- Skrajšanje sodnih postopkov z uvedbo menedžerskega pristopa vodenja sodišč ter z uvajanjem osebne odgovornosti sodnikov in tožilcev za učinkovito delo.
- Prenova kazenskega postopka v smeri večje učinkovitosti.
- Zagotoviti hitre, učinkovite in transparentne insolvenčne postopke.
- Izboljšanje plačilne discipline.
- Zaplemba nezakonito pridobljenega premoženja in ugotavljanje izvora premoženja.
- Povečanje učinkovitosti inšpekcijskih služb.
- Boljša organizacija dela v javnem sektorju in evalvacija.
- Večja stopnja standardizacije in informatizacije poslovanja.

b. Delujoč finančni sistem

Omejen dostop do kapitala je ena izmed največjih ovir za podjetniška vlaganja še posebno za mala in srednje velika podjetja (MSP). Čas nizke ali negativne rasti ter razmeroma visoka zadolženost številnih podjetij ter posledično zaostrovanje kreditnih pogojev še krepijo kreditni krč. Za ponovno vzpostavitev normalnega financiranja gospodarstva so nujni ukrepi, ki bodo zagotovili stabilnost finančnega sistema in spodbudili financiranja podjetij tako z dolžniškimi, lastniškimi, kot tudi alternativnimi viri financiranja.

Do leta 2014:

- Zagotoviti kapitalsko ustreznost bank.
- Prilagoditi lastniško strukturo bank.
- Povrniti zaupanje v bančni sistem.
- Zagotoviti optimalno delovanje regulatorjev.
- Odpraviti vrzel v financiranju podjetij.

c. Javno finančna konsolidacija ter povrnitev ustrezne bonitete države v mednarodni skupnosti

Javno finančna politika bo temeljila na povečanju učinkovitosti javnih izdatkov in usmerjanju le teh na spodbude, ki pozitivno vplivajo na rast. Cilj fiskalne konsolidacije je trajno strukturno uravnoteženje javnih financ, skladno z sprejetimi zavezami Pogodbe o stabilnosti, usklajevanju in upravljanju v ekonomski in monetarni uniji, ter posledična povrnitev ugodnih bonitetnih ocen, kar bo omogočilo zadolževanje države in podjetij po sprejemljivih obrestnih merah. Skladno z zahtevami Pakta za stabilnost in rast je potrebna fiskalna konsolidacija s ciljem znižanja javnofinančnega primanjkljaja pod mejo 3 % BDP do leta 2014 in 0,5 % strukturnega primanjkljaja do leta 2020.

Do leta 2014:

- Fiskalna konsolidacija v skladu s sprejetimi zavezami iz Pogodbe o stabilnosti.
- Povečevanje javnofinančnih izdatkov, ki omogočajo večje izkoriščenje EU sredstev (predvsem za investicije) ter za namene, ki jih zagotavljata EIB in EBRD.
- Davčne spremembe, ki bodo povečale ugodno poslovno okolje za gospodarsko rast in razvoj.
- Davčna reforma v smeri zelene davčne reforme.
- Zagotovitev fiskalnih in drugih pogojev za dvig bonitete države na lestvicah bonitetnih agencij na raven pred letom 2008.

d. Etika ter aktivni in odgovorni državljani in država

Z večjo kulturo dialoga, dvigom ravni osveščenosti državljanov o lastni državi je treba povečati odgovornost vseh državljanek in državljanov (še zlasti nosilcev javnih pooblastil) do razvoja Slovenije.

Do leta 2014:

- Izboljšati socialni in civilni dialog.

- Povečati preglednost delovanja države in njenih institucij.
- V izobraževanje vključiti vsebine, ki se nanašajo na državljsko vzgojo, etiko in integriteto ter državno ureditev.
- Promovirati ustvarjalnost, inovativnost in podjetniško miselnost med mladimi, vrednote lastne iniciative ter inovativnosti.
- Spodbujati družbeno odgovornost podjetij.

7. Potenciali Slovenije

Potenciali predstavljajo področja na katerih ima Slovenija določene primerjalne prednosti v primerjavi s preostalimi državami in je zaradi tega smotrno fokus in resurse usmeriti na ta področja. V okviru analize so bili definirani naslednji potenciali.

a. Konkurenčnost gospodarstva in spodbujanje podjetnosti

Za ohranjanje in povečevanje konkurenčnosti gospodarstva je pomembno okrepiti zdravo jedro, ki ga predstavlja industrija in z njo povezane storitve, kot generator inovacij, rasti in zaposlovanja. Dejstvo je, da vsako delavno mesto ustvarjeno v industriji, ustvari od 0,6 do 2 novi delovni mesti v povezanih dejavnostih (MGRT 2012, osnutek Slovenske industrijske politike). Dejstvo je tudi, da se 80 % vseh zasebnih sredstev v raziskave in razvoj vložijo v industriji, ki je torej glavni vir inovacij in hkrati zagotavlja rešitve za družbene izzive, s katerimi se soočamo. Za posodobitev in prestrukturiranje obstoječe industrije (in celotnega gospodarstva) v industrijo znanja in inovativnosti, ki bo prinašala nova bolj kakovostna delovna mesta, je potrebna krepitev razvojnih sposobnosti gospodarstva preko podpore podjetništvu (še zlasti malim in srednje velikim podjetjem) in inovacijam ter podpore razvoju perspektivnih tehnoloških in industrijskih področij, vključno s turizmom.³

Zaznani neizkoriščeni potenciali:

- V zdravem jedru industrije.
- V podjetniških talentih – inovativnem start up podjetništvu.
- Izdelkih z visoko dodano vrednostjo.
- Rasti in razvoju malih in srednje velikih podjetij.
- V trajnostnem razvoju in povečanju konkurenčnosti turizma.⁴

b. Naravni viri

Slovenija nima veliko naravnih virov smo pa država bogata z vodo, gozdom/lesom, ter še z nekaterimi obnovljivimi viri energije.

Zaznani neizkoriščeni potenciali:

- Slovenija je z vodnimi viri bogata država, saj je za Finsko in Švedsko v EU 27 na tretjem mestu po količini sladke vode na prebivalca (dolgoletno povprečje).

³ Sklep Vlade RS z dne 11.5.2010

⁴ Strategija slovenskega turizma 2012-2016 »Partnerstvo za trajnostni razvoj slovenskega turizma«.

- Povečevanje energetske učinkovitosti: zmanjšanje stroška porabe goriva na ravni države (trenutno 5 % BDP). Za doseganje ciljev, zapisanih v osnutku AN URE 2 bi v letu 2016 porabili 4.273 GWh manj energije, s tem bi zagotovili tudi okrog 3.000 delovnih mest (človek/leto).⁵
- Najpomembnejši obnovljivi vir energije v državi je lesna biomasa, sledi vodna energija, v zadnjih letih je razvoj najbolj dinamičen pri izkoriščanju sončne energije in bioplina. Do 2030 lahko povečamo proizvodnjo iz velikih HE za 58 % iz mHE za 50 %, iz sončnih elektrarn 390 % iz drugih virov 150 %, tudi pri vetrni energiji je potencial velik.⁶ Za inštalacijo naprav ki so bile vključene v shemo OVE do maja 2012 (216,4 MW) je bilo na letni ravni zaposlenih 2.451 oseb, za njihovo delovanje pa je bilo potrebnih 163 delovnih mest. Samo za naprave inštalirane v letu 2011, je za proizvodnjo in obratovanje naprav potrebnih neposrednih 1.078 delovnih mest.⁷
- V Sloveniji je okoli 60 % ozemlja pokritega z gozdom, ki vsebuje preko 300 milijonov m³ lesne zaloge, v letu 2011 je bilo posekanih 3,9 milijonov m³ lesa, medtem ko bi skladno z gozdnogospodarskimi načrti lahko letno posekali 5,5 milijonov m³ lesa, kar pomeni, da je les naravna strateška surovina, ki je premalo izkoriščena. V ustrezno urejeni gozdno-lesni verigi se lahko vrednost kubičnega metra lesa od gozda do prodanega končnega lesenega izdelka ali stavbe na trgu poveča tudi za 100 krat⁸.
- V obdobju 2002 – 2010 smo izgubili kar 5 % kmetijskih zemljišč, pri čemer je skupna površina degradiranih območij večjih od 1 ha znašala 979 ha.⁹
- Po podatkih SURS 30 % tujih turistov v Slovenijo privabi ohranjena narava, skrbno upravljanje z naravnimi viri pa v veliki meri vpliva tudi na turistični potencial celotne regije.

c. Človeški viri

Človeški viri so eden najpomembnejših potencialov. Ob demografski sliki, ki jo imamo v Sloveniji sta najbolj izpostavljeni starostni skupini mladi in starejši. Delež delovno aktivnih v starosti 55-64 let je 31,2 %, delež delovno aktivnih mladih od 20-29 let, pa 60,9 % (2011). Pri mladih je pomemben predvsem vidik prehoda na trg dela in njihova usposobljenost (odzivnost) zadostiti potrebam trga dela, pri starejših pa ohranjanje njihove produktivnosti, daljše aktivnosti in vključevanje neaktivnih starejših v aktivno življenje. Aktivizacija obeh skupin predstavlja velik potencial za višjo zaposlenost, hkrati pa je potrebno sistematično vlaganje v njihove kompetence in znanje. Velik potencial predstavlja področje medgeneracijskega sodelovanja, torej prenos znanja in usposobljenosti (most) med starejšimi in mladimi ter obratno (npr. s pomočjo vajeništva, mentorstva).

Neizkoriščene priložnosti obstajajo tudi na področju načrtovanja in upravljanja kompetenc (znanje in veščine, spretnosti in sposobnosti) že med šolanjem, predvsem pa med zaposlenimi. Pričakuje se, da se bo v prihodnosti še izraziteje poglobilo strukturno neskladje med povpraševanjem po kompetencah nekvalificiranih in polkvalificiranih profilov s poklicno oz. srednješolsko izobrazbo, ter njihovo ponudbo na trgu dela.

⁵ Drugi nacionalni Akcijski načrt za energetske učinkovitost za obdobje 2011 – 2016 (predlog).

⁶

http://www.mzip.gov.si/fileadmin/mzip.gov.si/pageuploads/Energetika/Zelena_knjiga_NEP_2009/NEP_2010_2030/NEP_javna_obravnava_Porocilo.pdf

⁷ mag. Mojca Vendramin (MZIP) in Ivanka Zakotnik (UMAR), september 2012

⁸ Akcijski načrt »Les je lep«:

http://www.mgrt.gov.si/fileadmin/mgrt.gov.si/pageuploads/DPK/3_Les_je_lep_naslovnica_kazalo_novo.pdf

⁹ Sonaravna sanacija okoljskih bremen kot trajnostno razvojna priložnost Slovenije, Ciljni Raziskovalni Projekt (V1-1088) Naročnika MGRT (SVLR) in ARRS, http://geo.ff.uni-lj.si/sites/default/files/do_slovenija_nacionalna_8_5.ppt.pdf

Zaznani neizkoriščeni potenciali:

- Aktivizacija delovno sposobnega prebivalstva.
- Spodbujanje ustvarjanja novih delovnih mest.
- Usposobljenost delovno sposobnega prebivalstva.
- Odziven sistem izobraževanja.
- Načrtovanje in upravljanje kompetenc.
- Medgeneracijsko sodelovanje (most med mladimi in starimi).

d. Novi (tretji) trgi ter tuje neposredne investicije

Slovenija je med državami članicami OECD deveta najbolj ekonomsko odprta država glede na razmerje med zunanjo trgovino in BDP ter peta med državami EU po deležu MSP, ki se ukvarjajo z izvozom. Ob negotovi rasti domačega in evropskega trga ter stagniranju domačega povpraševanja postaja internacionalizacija poslovanja za podjetja vse večja nuja. Velika odvisnost od tradicionalnih tujih trgov namreč ne omogoča več ustrezne rasti slovenskega gospodarstva. Po drugi strani pa Slovenija velja za državo z izjemo majhnim deležem vhodnih tujih neposrednih investicij (UNCTAD WIR 2012, 57. Mesto) in zato to področje predstavlja neizkoriščen potencial, ki lahko pomembno prispeva k prenosu znanja in tehnologij ter vključevanju v mednarodne verige vrednosti.

Zaznani neizkoriščeni potenciali:

- Spodbujanje internacionalizacije (ciljno spodbujanje mednarodnega poslovanja podjetij in zagotavljanje ustreznih spodbud podjetjem pri vstopu na tuje trge).
- Tuje neposredne investicije (povečanje prepoznavnosti Slovenije kot lokacije za tuje naložbe, kar spodbuja potencial pritoka tujega kapitala ter prenos znanja, tehnologij in procesov v domače gospodarstvo).
- Usmerjene in koordinirane aktivnosti ekonomske diplomacije (koordinacija akterjev ekonomske diplomacije, agencija SPIRIT, izkoristiti potencial častnih konzulov).
- Aktivno so-oblikovanje trgovinske politike EU, ki bo pozitivno prispevala k mednarodni konkurenčnosti slovenskih podjetij.
- Boljše sodelovanje z mednarodnimi gospodarskimi organizacijami (npr. OECD, UNIDO, itd.)

e. Geostrateška lega Slovenije

Slovenija je locirana na izredno pomembni geostrateški lokaciji, kjer se srečujeta germanska, romanska in slovanska kultura oz. kjer se srečuje Južna Evropa s Centralno in Vzhodno ter Mediteranom. V preteklih razvojnih strategijah je Slovenija opredeljevala svojo lego na križišču dveh pomembnih evropskih prometno-logističnih koridorjev, kot izjemno strateško prednost. Pri Strategiji do leta 2020 je potrebno upoštevati hitrost izgradnje obvoznih koridorjev. Na tej osnovi morajo infrastrukturni projekti in izgradnja logističnih kapacitet v Sloveniji temeljiti na novih in verodostojnih ocenah o dolgoročnih prometno logističnih potrebah in blagovnih tokovih v širši regiji, pri čemer morajo biti ustrezno vrednoteni tudi morebitni negativni vplivi na okolje.

Zaznani neizkoriščeni potenciali:

- Infrastruktura (z jasno opredeljeno strategijo naložb v podjetjih z večinskim lastniškim deležem države opredeliti kategorije infrastruktur, s pomočjo katerih bo mogoče razporediti tipe vlaganj).
- Zagotoviti lažjo dostopnost do Slovenije kot turistične destinacije.
- Vloga Slovenije v regiji z vidika zagotavljanja varnosti in stabilnosti.

8. Prioritete

Potencialne se bo najoptimalnejše izkoristilo ob identificiranju prioritet, ki povezujejo posamezne sektorske politike. S tem pristopom bomo najučinkovitejše določali prioritete navzdol do ukrepov.

a. Znanje

Povratak na pot stabilne gospodarske rasti bo mogoče doseči le, če bo znanje pametno izkoriščeno, saj so ravno znanje, veščine in kompetence ljudi tisti ključni dejavniki, ki omogočajo, da se raziskovalni, razvojni in tržni potenciali lahko izkoristijo in prispevajo k povečevanju produktivnosti in inovativnosti. Znanje je potrebno gojiti že od otroštva ter ga skupaj z ustvarjalnostjo in podjetniškim duhom motivacijsko promovirati kot eno največjih vrednot posameznika in družbe. Vzgoja za ustvarjalnost in podjetniški zanos mora najti dom v učnih praksah celotnega izobraževalnega sistema.

Ponudba znanja mora biti usklajena s potrebami trga delovne sile, zato je napovedovanje potreb, posodabljanje učnih programov in praktičnega usposabljanja prioriteta, pri kateri morajo sodelovati vsi akterji razvoja (izobraževalci, delodajalci, delojemalci, vlada). Za polno izrabo znanja je potreben kakovosten in učinkovit šolski sistem, zagotavljanje prenosa znanja in raziskav v gospodarstvo in povezovanje inštitucij. Težje vključevanje mladih na trg delovne sile ter posledično pozno osamosvajanje mlajše populacije lahko vodi do pojava bega možganov, kar lahko v kratkoročnem obdobju postane zaskrbljujoča težava. Zato moramo posebno skrb nameniti mladim, predvsem z vidika učinkovitejšega prehoda na trg dela (predvsem v izvajanju pripravništva in vajeništva).

Gospodarska kriza je povečala strukturne probleme na trgu dela. Povečanje strukturnih problemov na trgu dela lahko v prihodnjih letih pripelje do tega, da bomo v pogojih skromne gospodarske rasti soočeni s stagnacijo zaposlovanja in trdovratno visoko brezposelnostjo. Zaradi navedenega in velikega odmika od cilja povečanja stopnje delovne aktivnosti (starostna skupine 20-64 let) na 75 % do leta 2020, bo treba oblikovati sklop ukrepov, ki bodo usmerjeni k povečanju obsega delovne aktivnosti, in zagotavljati večjo skladnost posameznih politik, ki vplivajo na razmere na trgu dela in niso omejene zgolj na politike trga dela.

Usmeritve:

- Višja zaposlenost (aktivizacija delovno sposobnega prebivalstva, nova delovna mesta, enakost možnosti, socialna vključenost).
- Skladnost med ponudbo in povpraševanjem na trgu dela (odpraviti strukturna neskladja med ponudbo in povpraševanjem na trgu dela - vpisna mesta na izobraževalnih institucijah, povečanje deleža diplomantov naravoslovja in tehnike, določitev izobraževalnih programov, ki se jih dodatno spodbuja, spremljanje zaposljivosti diplomantov).

- Usposabljanje in krepitev profesionalnega kapitala izobraževalcev na vseh nivojih vzgoje in izobraževanja (nove učne metode, razvoj kompetenc, dobre prakse, uporaba IKT tehnologij).
- Promocija ustvarjalnosti, podjetnosti in inovativnosti kot vrednote na vseh stopnjah izobraževanja (programi prilagojeni stopnji in smeri izobraževanja in vzgoje).
- Prožnejše učne poti (medsebojno priznavanje formalnega, neformalnega izobraževanja in priložnostnih znanj, fleksibilna organizacija pouka, prehodi med oblikami izobraževanj).
- Vključevanje ranljivih skupin v različne oblike vzgoje, izobraževanja in trg dela (socialna vključenost).
- Vzgojna vloga šole (medgeneracijski sporazumi).
- Razvijanje fleksibilnih oblik predšolske vzgoje in večja vključenost otrok v vrtce.
- Spodbujanje vseživljenjskega učenja (krepitev dostopnosti vseživljenjskega učenja tako z vidika posameznika kot delodajalcev, krepitev e-pismenosti).
- Krepitev kulture ustvarjalnosti, podjetništva in inovativnosti s povezovanjem sistema izobraževanja in dela za večjo konkurenčnost (sodelovanje z gospodarstvom pri prenovi izobraževalnih programov in novi programi).
- Dvig ključnih in poklicnih kompetenc (uvedba sistema vajeništva in pripravništva, povečanje kadrovskih štipendij, pedagoške strategije za dvig kompetenc, poklicno usmerjanje in karierna orientacija).
- Razvoj in implementacija sistema priznavanja kvalifikacij.
- Učinkovitost in kakovost visokega šolstva (znižanje osipa, skrajšanje študijskih let, izboljšanje razmerja med številom študentov in profesorjev, odgovornost izvajalcev programov za kakovostno izvajanje izobraževanja, infrastruktura in oprema izobraževalnih institucij, karierno svetovanje, nadgradnja in izboljšanje sistema notranjih in zunanjih evalvacij).
- Mobilnost dijakov, študentov in profesorjev znotraj izobraževanja v povezavi s trgom dela ter v mednarodno okolje odprt sistem izobraževanja (predvsem visokega šolstva).
- Spodbujati je potrebno raziskave, ki dajejo konkretne rezultate in so uporabne v gospodarstvu – ne glede na to ali potekajo v zasebnih ali javnih raziskovalnih skupinah.
- Prenova programov poklicnega izobraževanja.
- Spodbujanje odlične znanosti, aplikativnih raziskovalnih in razvojnih projektov.

b. Podjetnost

Brez podjetnih državljanov in podjetij ni razvoja, zato mora podjetništvo predstavljati vrednoto. Spodbuditi je potrebno vsa prizadevanja podjetnikov, malih, srednjih in velikih podjetij k uspehu, rasti, širitvi (internacionalizaciji poslovanja) ter širini (družbeni odgovornosti). Država mora poskrbeti, da bo zagotovila okolje, v katerem bo prijazno poslovati in kjer bo podjetniški potencial lahko prišel do izraza, za kar je potrebno izboljšati poslovno okolje, predvsem v smeri večje preglednosti, razumljivosti predpisov in z vidika presoje njihovih vplivov na poslovanje, kar bo omogočilo enostavnejše ustanavljanje, hitrejšo rast in razvoj podjetij. Podjetniškega potenciala, pa ne bo

mogoče v celoti izkoristiti brez ustrezne prometne in ostale infrastrukture (predvsem pametnih omrežij in dostopnega širokopasovnega telekomunikacijskega omrežja visokih zmogljivosti).

Usmeritve:

- Ustvariti konkurenčno poslovno okolje.
- Povečati vlaganja v R&R (3% BDP) in povečati izkoriščenost teh vlaganj.
- Zagotoviti ugodne finančne vire za podjetja.
- Zagotoviti ustrezne prometne povezave, izboljšati dostopnost do večjih urbanih središč (povečati konkurenčnost določenih regij/območij), posodobitev javnega prometa in železniške infrastrukture, zmanjšanje emisij toplogrednih plinov iz prometa in izboljšati varnosti v prometu.
- Zagotoviti pokritost širokopasovnih povezav na celotnem ozemlju države in pripravili optimalne regionalne sheme sofinanciranja izgradnje širokopasovnih povezav.
- Vlaganje v izgradnjo in modernizacijo energetske infrastrukture za distribucijo in prenos energije, vključno s pametnimi omrežji.
- Vzpostaviti prijazno okolje za projekte socialnega podjetništva.
- Zaščita intelektualne lastnine in izkoriščanje njene uporabe za gospodarski in družbeni napredek.
- Ciljno spodbujanje internacionalizacije podjetij in zagotavljanje celovite podpore podjetjem pri mednarodnem poslovanju, s posebnim poudarkom na MSP-jih .
- Spodbujanje TNI, ter zagotavljanje celovite podpore tujim investitorjem.
- Spodbujati povezovanje kreativnih industrije in ostalih sektorjev gospodarstva.

c. Zeleno

Prehod v nizkoogljično družbo, sklenjenih snovnih poti, ponuja številne razvojne priložnosti, ki jih v Sloveniji do sedaj nismo v celoti izkoristili. Za doseganje zelenega razvoja je ključno prestrukturiranje gospodarstva v smeri zmanjšanja okoljskega odtisa t.i. zrelih tehnologij oziroma industrij in storitev. Ob tem moramo zagotoviti prostor za hiter in kakovosten razvoj novih podjetij, ki so dejavna na področju okoljsko manj obremenjujočih tehnologij in storitev ter pospešiti njihov uspešen prodor na trg. Zmanjševanje emisij toplogrednih plinov (zlasti z zmanjšano rabo energije) in povečanje snovne produktivnosti morata postati horizontalni nalogi v vseh sektorjih.

Pomemben del pozornosti bomo namenili tudi prilagajanju na podnebne spremembe in s tem dosegli dolgoročno zniževanje javnofinančnih izdatkov zaradi negativnih posledic podnebnih sprememb. Podpore za tak prehod moramo iskati v horizontalnih sektorjih (raziskave, razvoj, inovacije in izobraževanje) in v vzpostavljenem sistemu usposabljanja zaposlenih in brezposelnih pri pridobivanju relevantnih kompetenc in znanj s tega področja. S tem želimo izboljšati zaposlitvene možnosti tudi na področjih učinkovite rabe energije, rabe obnovljivih virov energije, rabe lesa in lesne gradnje, itd. Z dvigom splošne ravni osveščenosti in znanja o novih tehnologijah pridelave, ki manj obremenjujejo okolje (ekološko kmetijstvo) in zagotavljajo pridelavo kakovostne in zdrave hrane po dostopnih cenah bi lahko dosegli tudi višjo stopnjo samooskrbe s hrano.

Usmeritve:

- Ustvariti uveljavljen sektor in nova delovna mesta v proizvodnji in vzdrževanju tehnologij, naprav in storitev na področju učinkovite rabe in izkoriščanja obnovljivih virov energije.
- Zanesljivost oskrbe z energijo s povečanjem energijske učinkovitosti in doseganjem najvišjega deleža uporabe OVE v EU, delujoč sistem razvoja, financiranja in izvedbe investicij v energijsko učinkovitost (energijska sanacija stavb v javnem in zasebnem sektorju in prenova sistemov javne razsvetljave, pogodbeno zagotavljanje prihrankov, tehnološka prenova za dvig energijske učinkovitosti podjetij, infrastruktura za distribucijo energije).
- Ukrepi za trajnostno gospodarjenje in upravljanje z naravnimi viri, predvsem s strateškimi viri Slovenije (voda in les - dvig dodane vrednosti v verigi gozd-les, industrijska simbioza, zapiranje snovnih zank).
- Razvoj okoljsko odgovornega turizma predvsem v zavarovanih in območjih Natura 2000 ter na podeželju, vlaganje v zeleno infrastrukturo in ukrepe za varstvo narave (spodbujanje oblikovanja lokalnih verig dobaviteljev za potrebe turizma).¹⁰
- Vlaganje v učinkovit prostorski razvoj, ki bo podpiral izboljševanje konkurenčnosti podjetij in kakovost bivanja in povečal intenzivnost gradnje v urbanih okoljih (sistem e-prostor, celovit razvoj urbanih območij, vključno z urbano prenovo stanovanjska politika, izboljšanje kakovosti bivanja na okoljsko degradiranih območjih).
- Okoljska infrastruktura (varna oskrba s pitno vodo, infrastruktura za odvajanje in čiščenje komunalnih odpadnih voda, poplavna varnost, suša, infrastruktura za ravnanje z odpadki, sanacija okoljsko degradiranih območij).
- Dvig prehranske samooskrbe in izboljšanje konkurenčnosti živilsko predelovalne industrije.
- Razvoj in prilagajanje kmetijske dejavnosti v luči prilagajanja okoljskim standardom in podnebnim spremembam ter dviga konkurenčnosti (ohranjanje kvalitete in rodnosti tal ter proizvodnega potenciala kmetijskih zemljišč, izkoristiti potencial malih kmetij, spodbujanje in promocija lokalne proizvodnje).
- Dvig konkurenčnosti gozdarstva in lesne industrije (bolj učinkovito gospodarjenje z gozdovi, oživitev lesno predelovalne industrije, ohranjanje ponora CO₂).
- Dvig konkurenčnosti morskega gospodarskega ribolova in ribogojstva (posodobitev in prilagoditev flote, plovil in ribolovnih orodij, infrastruktura, diverzifikacija dejavnosti).

d. Vključujoča družba

Posledice gospodarske krize, ki so se močno odrazile zlasti na trgu dela, in spremembe strukture prebivalstva, ki so posledica staranja prebivalstva, prinašajo številne spremembe in nove izzive za prihodnost, za katere je treba čim prej najti ustrezne rešitve. Nižanje razpoložljivega dohodka prebivalstva ob hkratnem spreminjanju njegove strukture (niža se delež dohodkov iz dela, povečuje pa delež dohodkov iz javnih virov) ter staranje prebivalstva imata tako ekonomske kot tudi druge širše družbene posledice. V strategiji bi bilo potrebno socialno politiko zastaviti kot investicijo v

---

^{10 10} Strategija slovenskega turizma 2012-2016 »Partnerstvo za trajnostni razvoj slovenskega turizma«, sprejeta na Vladi RS dne 7.6.2012

bodočo ekonomsko uspešnost, poleg nujnih strukturnih sprememb pa izpostaviti priložnosti za razvoj storitev (zdravstvene storitve in turizem, nega, storitve prostega časa in zabave).

Demografske in druge spremembe v družbi pomembno vplivajo na izdatke za socialno zaščito (na izdatke za pokojnine, izdatke, povezane z zdravstvenimi sistemi, izdatke za dolgotrajno oskrbo, za brezposelnost) in zahtevajo spremembo v sistemih njihovega financiranja. Te bodo morale biti takšne, da bodo ti sistemi vzdržni tako glede na demografske spremembe kot tudi javnofinančno, prebivalstvu pa bodo morali omogočati učinkovito soočanje s socialnimi tveganji. Vplivajo pa spremembe v družbi tudi na višino prihrankov in vlaganj, potrošnjo, razmerja na trgu delovne sile, davke in medgeneracijske transfere.

V prihodnje bodo vplivi vedno bolj izraziti tudi na socialnem področju, in sicer predvsem na zdravstvenem stanju prebivalstva, sestavi družin in drugih oblik sobivanja, gradnji stanovanj in selitvi prebivalstva. Slednje neposredno vpliva tudi na spreminjanje bivanjskega vzorca, na katerega je potrebno odgovoriti z ustreznimi ukrepi prostorske in stanovanjske politike. Vse oblike socialnih transferjev, vključno s pokojninami so v Sloveniji še vedno pomemben dejavnik zniževanja tveganja revščine.

Usmeritve:

- Aktivna politika zaposlovanja, usmerjena v učinkovite ukrepe za povečano zaposljivost in zmanjševanje dolgotrajne brezposelnosti.
- Večja družbena in socialna vključenost (aktivno vključevanje starejših, upoštevanje njihovih potreb in pobud, osebna in premoženjska varnost, izboljšanje socialnega položaja na podeželju).
- Spodbujanje razvoja novih storitev (zdravstvene storitve in turizem; nega; storitve prostega časa in zabave, wellness).
- Zmanjševanje tveganja revščine (v Sloveniji je v letu 2011 po podatkih SURS pod pragom tveganja revščine živelo 13,6 % ali 273.000 ljudi, poleg njih pa še 113.000 socialno izključenih, kar skupaj predstavlja 19,3 %).
- Večja družbena in socialna vključenost (aktivno vključevanje starejših, upoštevanje njihovih potreb in pobud, osebna in premoženjska varnost, izboljšanje socialnega položaja na podeželju).
- Učinkovit zdravstveni in uravnotežen pokojninski sistem.
- Dostopnost do kakovostnih storitev in zagotovitev dolgotrajne oskrbe (usklajeno zagotavljanje zdravstvenih in socialnih storitev, medsebojno/medgeneracijsko sodelovanje in solidarnost, varstvo in oskrba starejših izven institucionalnega varstva).
- Prijazna družinska politika (storitve za družinsko politiko, nadomestila, socialna vključenost).
- Spodbujati aktivno staranje (aktivizacija, rehabilitacija, zaposlovanje, vključevanje starejših v vseživljenjsko učenje, kulturno udejstvovanje, ohranjanje mentalne aktivnosti in fizičnega zdravja).
- Zgodnejše osamosvajanje mladih (stanovanjska problematika, skrajšanje časa študija ter čim hitrejša vključitev na trg dela).
- Mobilnost, spodbujanje in razvoj mobilnih elektronskih storitev.

e. Učinkovit javni sektor in pravna država

Učinkovita država zajema področja zagotavljanja t.i. osnovnih funkcij države, in sicer področje upravljanja sistemov javne uprave in upravnih procesov, pravosodja, notranjih in zunanjih zadev ter področij obrambne in varnostne politike. Strateška ustavnopravna in dejanska prioriteta slovenske države je vzpostavitev predpostavk za delovanje resnične pravne države. Pravna država, ki je utemeljena na vladavini prava, je predpogoj za delovanje vseh sistemov države, kakor tudi njenih družbenih podsistemov, zlasti pa gospodarstva.

Potrebno je zagotoviti tudi učinkovitost javnega sektorja kar lahko dosežemo na dva načina, ali ob ohranitvi obstoječe ravni javnih storitev racionaliziramo delovanje, kar pomeni zniževanje materialnih stroškov in stroškov za zaposlene ali pa ob obstoječih stroških delovanja izboljšamo raven izvajanja javnih storitev. V zadnjem obdobju je bilo na področju racionalizacije izvedenih že kar nekaj ukrepov, zato je čas, da pozornost usmerimo tudi v dvig institucionalnih zmogljivosti, pri čemer je bistvenega pomena zagotovitev kompetenc zaposlenih.

Usmeritve:

- Zagotavljanje visoke stopnje pravne varnosti in človekovih pravic.
- Pozitivna percepcija zagotavljanja pravnega reda, zaupanja v pravno državo in institucije.
- Hitro in učinkovito pravno varstvo z ustavo zagotovljenih pravic in svoboščin vseh državljanov (optimizacija mreže sodišč, števila sodnega in podpornega osebja, elektronsko poslovanje pravosodja, zvišanje deleža rešenih zadev na področju gospodarske kriminalitete).
- Boljše poslovno okolje s čimer bo Slovenija izboljšala svoje uvrstitve na mednarodnih lestvicah konkurenčnosti (razvoj elektronskih storitev, deregulacija dejavnosti in poklicev).
- Učinkovita, moderna in cenejša javna uprava (večja fleksibilnost določanja plače posameznega javnega uslužbenca, debirokratizacija javne uprave, dvig upravljalvske sposobnosti občin).
- Preventivno zagotavljanje varnosti (zagotavljanje splošne varnosti in miru, vzpostavitev sistema zagotavljanja informacijske varnosti, nemoteno delovanje pravosodnega sistema).
- Human, varen in učinkovit sistem izvrševanja kazenskih sankcij (alternativne oblike kazenskega pregona, resocializacija storilcev)
- Razvoj ustreznega podpornega in sistemsko-pravnega okolja za razvoj nevladnih organizacij (povečanje prihodkov nevladnih organizacij v strukturi BDP, spodbujanje zaposlovanja in prenos storitev v izvajanje nevladnim organizacijam).